

Пчеліна Оксана Василівна,
професор кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ПІДСЛІДНІСТЬ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ПОВ'ЯЗАНІ З ВІЙНОЮ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

При визначенні органу, що здійснюватиме досудове розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, застосовуються правила підслідності, передбачені ст. 216 КПК України. Як зазначає з цього приводу Верховний Суд, «законодавець, розподіливши кримінальні правопорушення в межах підслідності різних органів досудового розслідування, виходив із презумпції, що саме цей орган здатний здійснити належне досудове розслідування кримінальних проваджень щодо зазначеного переліку кримінальних правопорушень: у силу характеристик кримінального правопорушення, організаційних можливостей органу, звичаїв, потреб у спеціалізації тощо. <...> досудове розслідування має здійснюватися із дотриманням правил підслідності. Адже стратегічна мета інституту підслідності полягає в забезпеченні права особи на об'єктивне й неупереджене розслідування, і як результат гарантування передбаченого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод права особи на справедливий суд» [1].

Згідно з ч. 2 ст. 216 КПК України досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 110, 111, 111-1, 111-2, 114, 114-1, 114-2, 435-1, 436-2, 438, 447 КК України, здійснюють слідчі органів безпеки. Досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. ст. 185–187, 189, 191, ст. 201-2 КК України, здійснюють слідчі органів Національної поліції, у разі якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР, БЕБ, Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ). Досудове розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів ДБР у випадку їх учинення особами, зазначеними в п. п. 1, 2 ч. 4 ст. 216 КПК України. Досудове розслідування пов'язаних з війною кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 191 КК України, за наявності хоча б однієї з умов, зазначених у п. п. 1, 2 ч. 5 ст. 216 КПК України, здійснюють детективи НАБУ. Детективи органів БЕБ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 4 ст. 191 КК України, у випадках, передбачених п. п. 2, 3 ч. 3 ст. 216 КПК України, якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР чи НАБУ. Досудове розслідування у формі дізнання кримінальних правопорушень,

пов'язаних з війною, відповідно до ч. 11 ст. 216 КПК України здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органу досудового розслідування, визначеного за правилами підслідності, передбачених ст. 216 КПК України [2].

Місцем проведення досудового розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень згідно з ч. 1 ст. 218 КПК України є орган досудового розслідування, «під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення». Проте у випадку вчинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень за межами України чи якщо місце їх учинення невідоме, місце проведення досудового розслідування визначає прокурор. При цьому враховуються «місця виявлення ознак кримінального правопорушення, місця перебування підозрюваного чи більшості свідків, місця закінчення кримінального правопорушення або настання його наслідків тощо» [2].

Звертаємо увагу, що обов'язок вирішення питання про визначення іншої підслідності покладається на прокурора. Процесуальне рішення про визначення підслідності приймається прокурором у формі відповідної постанови в наступних випадках:

- за результатами розгляду письмового повідомлення слідчого про обставини, які можуть свідчити про кримінальне правопорушення, розслідування якого не віднесене до його компетенції – протягом десяти днів з дня його отримання за умови підтвердження наведених у ньому обставин;

- у разі самостійного встановлення обставин, що свідчать про необхідність визначення іншої підслідності, – протягом десяти днів з дня встановлення таких обставин [2].

Наголошуємо, що у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення відповідно до ч. 5 ст. 36 КПК України «Генеральний прокурор (особа, яка виконує його обов'язки), керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою мають право *доручити здійснення досудового розслідування* (курсив наш. – О.В.) будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах воєнного стану» [2].

При цьому належна правова процедура реалізації Генеральним прокурором, керівником обласної прокуратури, їх першими заступниками та заступниками повноважень, передбачених ч. 5 ст. 36 КПК, відповідно до висновку Верховного Суду містить такі елементи:

- а) належний суб'єкт (Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, їх перші заступники та заступники);

б) оцінка досудового розслідування як неефективного або встановлення наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування в умовах воєнного стану;

в) відображення такої оцінки чи наявності об'єктивних обставин стану у відповідному процесуальному рішенні – постанові;

г) вмотивованість такої постанови [1].

«Наслідком недотримання цієї процедури як складового елементу принципу верховенства права є визнання доказів, одержаних у ході досудового розслідування, недопустимими на підставі ст. 86, п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК як таких, що зібрані (отримані) неуповноваженими особами (органом) у конкретному кримінальному провадженні, з порушенням встановленого законом порядку. <...> У кожному конкретному випадку наявність таких підстав має бути обґрунтована у відповідному процесуальному рішенні – постанові Генерального прокурора, керівника обласної прокуратури, їх перших заступників та заступників про доручення здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, яка має відповідати вимогам ст. 110 КПК, у тому числі бути вмотивованою, надавати обґрунтоване пояснення щодо фактичних та юридичних підстав прийнятого рішення. Постанова про доручення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування, її обґрунтування та вмотивування має бути предметом дослідження суду в кожному кримінальному провадженні, яке здійснюється з урахуванням його конкретних обставин. Результати такого дослідження утворюють підстави для подальшої оцінки отриманих у результаті проведеного досудового розслідування доказів з точки зору допустимості» [1].

Отже, наочно підслідність у кримінальних провадженнях про воєнні злочини та пов'язані з війною кримінальні правопорушення можна продемонструвати у вигляді нижченаведеної таблиці.

<i>Назва органу досудового розслідування</i>	<i>Склади кримінальних правопорушень, віднесені до підслідності органу досудового розслідування</i>	<i>Примітки</i>
Органи безпеки (СБУ)	ст. ст. 110, 111, 111-1, 111-2, 114, 114-1, 114-2, 435-1, 436-2, 438, 447 КК України	
ДБР	ст. ст. 110, 111, 111-1, 111-2, 114, 114-1, 114-2, ч. 4 ст. ст. 185–187, 189, 191, ст. 201-2, 435-1, 436-2, 438, 447 КК України	якщо кримінальне правопорушення вчинено особами, зазначеними в п. п. 1, 2 ч. 4 ст. 216 КПК України
БЕБ	ч. 4 ст. 191 КК України	1) у випадках, передбачених п. п. 2, 3 ч. 3 ст. 216 КПК України

		2) якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР чи НАБУ
НАБУ	ч. 4 ст. 191 КК України	за наявності хоча б однієї з умов, зазначених у п. п. 1, 2 ч. 5 ст. 216 КПК України
Національна поліція	ч. 4 ст. ст. 185–187, 189, 191, ст. 201-2 КК України	якщо досудове розслідування таких кримінальних правопорушень не віднесено до підслідності ДБР, БЕБ, НАБУ

Список використаних джерел

1. Постанова Верховного Суду від 24.05.2021. Справа № 640/5023/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97286253>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2054>.

Таран Олена Вікторівна,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ВІДСТУП ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ЄВРОПЕЙСЬКОЮ КОНВЕНЦІЄЮ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У демократичних країнах права людини визнаються одними з головних принципів і цінностей. Права людини відіграють важливу роль у забезпеченні справедливості, рівності та захисту свобод у суспільстві, вони є фундаментальними цінностями, які сприяють стійкості та розвитку держави. Повага до прав людини є частиною державної політики та життя суспільства. Держава та її інститути повинні дотримуватися та захищати права людини, що визначені міжнародними документами і національними законами, це передбачає обов'язок не допускати порушень таких прав, вживати заходи у випадках порушень, створювати умови, за яких реалізація прав є можливою.

Європейська Конвенція з прав людини (ЄКПЛ) визначає можливість відступу держави від зобов'язань щодо дотримання прав